

پژوهشکده علوم و معارف قرآنی علامه طباطبائی رحمه الله -

قریشی کرین، حسن، ۱۳۴۶ .

قم از ابتدای دوره قاجار تا مشروطه: بررسی سیر تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی حسن قریشی کرین -

قم: زائر، ۱۳۸۹

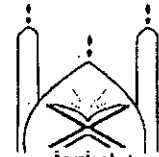
۹۷۸-۹۶۴-۱۸۰-۱۳۶-۸

۴۸۰ ص.

کتابنامه ص: [۴۴۷]-۴۸۰. هم چنین بصورت زیرنویس.

۱. قم - تاریخ: ۲. ایران - تاریخ - قاجاریه، ۱۱۹۳-۱۳۴۴ ق.

DSR۲۱۱۳۳۷۷۴

پژوهشکده علوم و معارف قرآنی
علامه طباطبائی رحمه الله

شماره: ۴۴

پژوهشکده علوم و معارف قرآنی علامه طباطبائی آستانه مقدسه

عنوان:	قم در دوره قاجار از تاسیس تا مشروطه
مؤلف:	حسن قریشی کرین
ناشر:	انتشارات زائر
چاپخانه:	زائر
حروفچینی و صفحه آرایی:	دبیرخانه پژوهشکده علامه طباطبائی رحمه الله
نوبت چاپ:	اول / زمستان ۱۳۸۹
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
قیمت:	۵۵۰۰ تومان
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۱۸۰-۱۳۶-۸

کلیه حقوق برای پژوهشکده علامه طباطبائی رحمه الله محفوظ است.

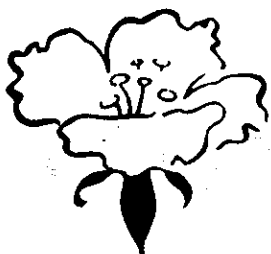
مرکز پخش: قم / چهارراه شهداء / انتشارات زائر

تلفن: ۷۷۲۲۵۱۹ - ص.پ: ۳۷۱۸۵-۳۵۹۷

فهم از ابتدای دوره قاجار تا مشروطه

بررسی سیر تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی

دکتر سید حسن قریشی کرین

تقدیم به

نگین درخشان شهر قم،
حضرت فاطمه‌ی معصومه (علیها السلام)

و خواهرم

سیده معصومه قریشی

که در آغاز بیست و هفتمین بهار زندگیش
«بار بست و به گردش نرسیدیم و برفت».

قم در ایران (نقشه ایران و موقعیت قم در ایران عصر قاجار)

فهرست مطالب

مقدمه پژوهشگرده ۱۳

پیشگفتار ۱۵

فصل اول: قم در بویه‌ی تاریخ

جغرافیای طبیعی و انسانی ۱۷

نام و نشان قم ۲۴

قم در دوره‌ی اساطیری و باستانی ۲۷

قم در عهد اساطیر ۲۷

قم در داده‌های باستان شناسی ۲۸

قم در عهد مادها ۲۹

قم در دوره‌ی هخامنشیان، سلوکیان، اشکانیان و ساسانیان ۳۰

قم از دوران اسلامی تا عصر قاجار ۳۳

قم از سیطره‌ی اعراب مسلمان تا برآمدن حکومت شیعی آل بویه ۳۳

قم از دوره‌ی ترکان تا خاندان‌های محلی ۳۹

حکومت خاندان‌های محلی ۴۳

قم از دوره‌ی ترکمانان تا عهد قاجار ۴۷

فصل دوم: تحولات سیاسی و اداری قم

جایگاه سیاسی و اداری قم در دوره‌ی قاجار ۵۷

حاکمیت قاجار در عرصه‌ی تاریخ ایران ۵۹

سیاست مذهبی شاهان قاجار و ارتباط آنان با قم	۷۶
آقامحمدخان و قم	۸۶
اقدامات آقامحمدخان در قم	۸۸
حاکمان قم در عهد آقامحمدخان	۹۰
قم در عهد فتحعلی شاه	۹۲
الف) تعمیرات و تغییرات در وضع بنای آستانه	۹۳
ب) اقدامات عمرانی	۹۷
حاکمان قم در عهد فتحعلی شاه	۹۸
محمدشاه و قم	۱۰۶
حاکمان قم در دوره محمد شاه	۱۰۷
ناصرالدین شاه و قم	۱۰۹
اقدامات عمرانی دوره ناصرالدین شاه در قم	۱۱۸
۳قم و سفرهای ناصرالدین شاه	۱۲۱
حاکمان قم در دوره ناصرالدین شاه	۱۳۱
حاکمان قم در دوره مظفری	۱۵۳

فصل سوم: اوضاع مذهبی و فرهنگی قم

بافت مذهبی	۱۵۵
آستانه‌ی مقدسه	۱۵۹
موقوفات آستانه	۱۶۶
تشکیلات آستانه مقدسه	۱۶۸
متوکی و تولیت آستانه	۱۷۱
موقعیت اجتماعی و اقتصادی متوکیان	۱۷۷
موزه‌ی آستانه‌ی مقدسه	۱۷۸
بست و بست نشینی	۱۸۱
حوزه‌ی علمیه قم	۱۸۹
اصولیان و اخباریون در حوزه‌ی علمیه‌ی قم	۱۹۴
علما و مشاهیر	۲۰۵
میرزای قمی	۲۰۵

۲۲۲.....	میرزا ابوطالب قمی (م ۱۲۴۹ هـ. ق.)
۲۲۳.....	علی رضا حسینی قمی (م ۱۲۴۸ هـ. ق.)
۲۲۴.....	ملا محمد صادق قمی (م ۱۲۹۸ هـ. ق.)
۲۳۰.....	سید جواد قمی (۱۳۰۳، ۱۲۴۰ هـ. ق.)
۲۳۱.....	ملا غلامرضا قمی (۱۲۵۵، ۱۳۳۳ هـ. ق.)
۲۳۲.....	سید صادق قمی (۱۲۵۵، ۱۳۳۸ هـ. ق.)
۲۳۶.....	میرزا محمود خان مشاور الملک قمی
۲۴۰.....	شعرا
۲۴۰.....	میرزا حسین آشوب قمی
۲۴۱.....	اخگر قمی
۲۴۵.....	شرر قمی (بیگدلی)
۲۴۶.....	میرزا ابوالقاسم قمی
۲۴۸.....	ارسطوی قمی
۲۴۹.....	اسحاق خلیج قمی
۲۵۰.....	تذرو قمی
۲۵۰.....	شاطر نور محمد قمی
۲۵۰.....	شیخ محمدرضا قمی
۲۵۱.....	محمد تقی بیگ ارباب قمی
۲۵۱.....	اماکن و آثار تاریخی
۲۵۱.....	مساجد
۲۵۴.....	مدارس
۲۶۰.....	بقعه‌ها و مقابر
۲۶۳.....	ابنیه عمومی
۲۶۷.....	تیمچه‌ی بزرگ
۲۶۸.....	پل‌های قدیمی قم
۲۷۰.....	آب انبارها
۲۷۲.....	خانه‌ها
۲۷۴.....	حمام‌ها
۲۷۵.....	فرهنگ عامه

زبان، گویش و ضرب المثل های مردم قم.....	۲۷۵
آیین ها و مراسم سستی.....	۲۷۷

فصل چهارم: اوضاع اجتماعی قم

ساختار اجتماعی قاجار.....	۲۸۵
موقعیت اجتماعی قم.....	۲۸۷
وضعیت اجتماعی.....	۲۸۸
مهاجرت.....	۲۸۹
ایلات و طوایف قم.....	۲۹۱
زندیه.....	۲۹۶
گائینی.....	۲۹۹
سعدوند.....	۳۰۱
عبدالملکی.....	۳۰۱
کلهر.....	۳۰۲
گرزه بر.....	۳۰۵
لشنی.....	۳۰۶
کل گو.....	۳۰۷
مرشد وند (مرشه وند).....	۳۰۸
حسن خانی.....	۳۰۸
خلج، بیگدلی و حاجی حسینی.....	۳۰۸
حاجی حسینی.....	۳۱۰
خصوصیات مردم و شهر قم.....	۳۱۱
خصوصیات مردم.....	۳۱۱
خصوصیات مردم و شهر قم.....	۳۱۴
محلّه ها.....	۳۱۷
وضع خانه های قم.....	۳۲۲
بهداشت قم.....	۳۲۳
آب آشامیدنی.....	۳۲۴
اوضاع امنیتی و انتظامی شهر.....	۳۲۵

۳۲۶	قبرستان‌های قم، مردگان بزرگترین واردات قم
۳۲۹	جمعیت قم
۳۳۷	طبقات و گروه‌های اجتماعی
۳۴۴	علما
۳۴۷	ملّاکین و تجار
۳۴۸	کشاورزان، اصناف و پیشه‌وران
۳۴۹	کارگران
۳۵۰	طبقات حاشیه‌ای
۳۵۲	شورش‌ها و جنبش‌های اجتماعی
۳۵۳	بابی‌ها
۳۵۴	جنبش تنباکو
۳۵۵	زنان قمی در دوره‌ی قاجار
۳۵۷	حوادث غیر مترقبه
۳۵۷	قحطی و گرسنگی
۳۶۵	سرما
۳۶۸	سیل و زلزله
۳۷۰	بیماری‌های واگیردار

فصل پنجم: اوضاع اقتصادی قم از آغاز قاجار

تا پایان عصر ناصری

۳۷۵	نگاهی کوتاه به اوضاع اقتصادی ایران در عهد قاجار
۳۷۸	اوضاع اقتصادی قم
۳۷۹	تأثیر حرم مطهر حضرت معصومه (علیها السلام) و حوزه‌ی علمیه در شکوفایی اقتصاد قم
۳۸۱	کشاورزی و دامداری
۳۸۴	محصولات کشاورزی
۳۸۸	رودخانه‌ی قم و نقش آن در اقتصاد مردم
۳۹۲	قنات‌ها
۳۹۵	باغ‌ها و مزارع قم

۳۹۹	تجارت
۴۰۰	بازار قم
۴۰۳	صنوف و مشاغل
۴۰۷	اوقاف
۴۰۸	مالیات
۴۱۰	راه‌های قم
۴۱۴	کاروان‌سراها
۴۱۶	مسکوکات
۴۱۹	صنایع دستی
۴۲۰	سفال، سرامیک و کاشی‌سازی
۴۲۲	شیشه‌گری و بلورسازی
۴۲۴	صنایع چوب و فلز
۴۲۵	صنایع نساجی
۴۲۷	قالی بافی
۴۲۸	سوهان
۴۲۸	خرمهره‌سازی
۴۲۹	معادن
۴۳۱	نتیجه
۴۳۷	تصاویر
۴۴۷	منابع پایه
۴۵۹	مآخذ
۴۷۲	مقالات
۴۷۷	روزنامه‌ها
۴۷۷	خطی
۴۷۸	اسناد
۴۷۸	منابع خارجی

مقدمه پژوهشگر

«ان هذا القرآن يهدي للتي هي اقوم...»

قرآن کتاب انسان سازی و بزرگترین معجزه جاوید پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است، اگر نوع مردم در برابر معجزات فعلی چون شق القمر و تسبیح سنگ ریزه و شفای مریضان و زنده کردن مردگان انگشت تعجب به دندان گرفته و به عجز و ناتوانی خود اعتراف و اقرار می کنند، عالمان و فرهیختگان در برابر قرآن کریم که معجزه قولی خاتم پیامبران صلی الله علیه و آله است به خاک افتاده و خدای آنرا پرستش و سجده می کنند و اشک شوق از قلب و دل در برابر عظمت قرآن جاری کرده و گویای آن هستند که «الخواص للقولیة والعوام للفعلیة اطوع».

وجه اعجاز قرآن گرچه در فصاحت و بلاغت آن آشکار است اما مهمترین وجه اعجاز این کتاب الهی نه مسأله «صرفه» است و نه معجزات علمی و خبرهای غیبی و نه جنبه های ادبی و فصاحت و بلاغت آن، بلکه قرآن کتاب انسان سازی است و تربیت قرآنی، فردی چون حضرت امیر علیه السلام پدید آورده است که فخر کائنات و سرآمد و قطب اولیاء الله است، اعجاز قرآن را باید در معارف بلند آن و در خداشناسی و معرفی اسماء و صفات الهی جستجو نمود، هرگز و هرگز کتابی در معرفی توحید که غایت آمال و کعبه آرزوهای اولیاء الله است به پایه قرآن

نمی‌رسد این همه فیلسوف و متکلم و عارف در طول تاریخ آمده‌اند و همه ریزه خوار سفره قرآن بوده و هستند و همه در برابر آن سر تعظیم فرود آورده‌اند.

پژوهشکده علوم و معارف قرآنی علامه طباطبائی رحمته الله علیه با فضل و عنایت خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر علیه السلام و در پرتو کرامات حضرت فاطمه معصومه علیها السلام که با هدف جذب محققان، مولفان و مترجمان و صاحب نظران در زمینه‌های مختلف علوم و معارف قرآنی جهت استفاده از ظرفیت‌های موجود انقلاب شکوهمند جمهوری اسلامی به منظور پژوهش و تحقیق در علوم قرآنی، ترویج و تبیین معارف ولای قرآن کریم، تدوین کتب و پژوهش‌های علمی و تحقیقی و تربیت محققان و مدرسان در حوزه‌های مختلف علوم قرآنی توسط آستانه مقدسه حضرت فاطمه معصومه علیها السلام در سال ۱۳۸۸ تأسیس گردید و پژوهش‌های روز آمد را وجهه همک خود قرار داده است.

تأسیس این پژوهشکده که از اهداف دیرینه حضرت آیت الله مسعودی خمینی تولیت معظم آستانه مقدسه بوده با زحمات و تلاش بی‌گیر و مجدانه ایشان به انجام رسید و اکنون دست همه‌ی محققان این عرصه را به گرمی می‌فشارد.

پژوهشکده

علوم و معارف قرآنی علامه طباطبائی رحمته الله علیه